ಹನುಮನಾಯಕ*

ಅರಸೀಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೋಕಿನ ಎರಡು ಅಪ್ರಕಟಿತ ಶಾಸನವುಳ್ಳ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆ ಅರಸೀಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೋಕು ಬಾಣಾವರ ಹೋಬಳಿಯ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳಾದ ಬೇಡರಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಬಸವರಾಜಪುರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಪ್ರಕಟಿತ ಶಾಸನವುಳ್ಳ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿವೆ. ಈ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳು ಬೆಂಡೆಕೆರೆ ಮತ್ತು ಗರುಡನಗಿರಿ ರಸ್ತೆಯ ಆಸುಪಾಸಿನಲ್ಲಿವೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಶಾಸನವುಳ್ಳ ವೀರಗಲ್ಲು ಬಸವರಾಜಪುರದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಮಹದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಒಂಭತ್ತು ಸಾಲುಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಯುದ್ಧದ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಲ್ಲ. ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಠಾತ್ರ ಕಾಳಾಮುಖ ಪಂಥದ ಮುನಿಯ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇದರ ಬಲಭಾಗವು ಐದನೇ ಸಾಲಿನ ನಂತರ ಸೀಳಿಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದರ ಪೂರ್ಣ ಪಾಠ ಕೊಡುವುದು ಕಠಿಣವಾಗಿದೆ.

ಇದು ಸುಮಾರು ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರ, ಒಂದೂವರೆ ಅಡಿ ಅಗಲ ಮತ್ತು ೫ ಅಂಗುಲ ದಪ್ಪವಿದೆ. ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನೋಕ್ತ ವೀರಗಲ್ಲು ಇದೆ. ಆದರೆ ಇದರ ಅಕ್ಷರಗಳು ಬಹುತೇಕ ಸವೆದು ಹೋಗಿವೆ.

ಶಾಸನದ ಪಾಠ

೧. ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ತಳಕಾಡುಗೊಂ
೨. ಡ ಗಂಡ ಪ್ರತಾಪ ಹೊಯಿಸಣ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ದೇ
೩. ವ ಸುಖದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯ್ಗ ! ಸಖ ವರುಷ ಸಾಸಿರ
೪. ದ ನೂಱಮೂವತ್ತೇಳನೆಯ ವಿಭವ ಸಂವತ್ಸರದ ಚೈ
೫. ತ್ರ ಸುದ್ಧ ತದಿಗೆ ಬೆಸಿತವಾರದಂದು [ಸ] ದಂಡು
೬. ಮಹದೇವ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಸಂ........... [ಡ ಅಥವಾ ಳ] ಸ
೭. ಕಾದಿ ಸತ್ತ ಕಚಗಾಱತೆ .. ಗ....ಯ
೮. ಮೊರೆ ಭಟ್ಟ (ವು)ದಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿಹ ವೀರ(ಗಲ್ಲು)
೯. ರ್ವತಿ.......ಚಮುಪತಃ....ವರ

---

* ಇತಿಹಾಸ ಅಧ್ಯಾಪಕ, ಮಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮಂಗಳ ಗಂಗೋತ್ರಿ-೫೭೪ ೭೯೯

ಸಾರಾಂಶ

ಹೊಯ್ಸಳ ದೊರೆ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಹಾದೇವಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಕಾಳಗವೊಂದರಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ಸತ್ತನು. ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿಯು ಸತ್ತಂತ ತನ್ನ ಮಗನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ವೀರಗಲ್ಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು.

ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಸಾಸಿರದ ನೂರಮುವತ್ತೇಳನೆಯ ವಿಭವ ಸಂವತ್ಸರವು ಸ್ವಾಮಿಕಣ್ಣುಪಿಳ್ಳೆಯವರ ಎಫಿಮರೀಸ್‌ಗೆ ಸರಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಶಕವರ್ಷ ೧೧೩೭ನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಯುವ ಸಂವತ್ಸರ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೧೫ ಮಾರ್ಚ್ ೭ ಗುರುವಾರಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ. ವಿಭವ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಶಕವರ್ಷ ೧೧೩೦ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಹ ಸರಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶಾಸನದ ಕಾಲವು ಶಕವರ್ಷ ೧೧೩೬ ಭಾವ ಸಂವತ್ಸರವಾಗಿದ್ದು. ಇದು ಸ್ವಾಮಿ ಕಣ್ಣುಪಿಳ್ಳೆಯವರ ಪಂಚಾಂಗದ ಪ್ರಕಾರ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೧೫ ಮಾರ್ಚ್ ೩ ಗುರುವಾರಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ.[1] ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸನದ ಲಿಪಿಕಾರ ಮತ್ತು ಖಂಡನಕಾರನು ಭಾವ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ವಿಭವ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಖಂಡರಿಸಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಪದವು ಎರಡು ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಮಹಾಮಂಡಳದ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದು, ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಪ್ರಬಲ ಮಾಂಡಳೀಕ ದೊರೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನದ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ವೀರ ಬಲ್ಲಾಳನು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರನ್ನು ಸದೆಬಡಿದು ಸೇವುಣ ದೊರೆ ಬಿಲ್ಲಮನನ್ನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೯೦ರಲ್ಲಿ ಸೊರಟೂರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಬೆಳ್ವೊಲ, ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಹಿಡಿತದಿಂದ ವಿಮೋಚನೆಗೊಳಿಸಿ ತನ್ನ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದನು.[2] ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಪದವು ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಶಾಸನವು ಬೇಡರಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಅರ್ಧ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಮತಟ್ಟು ಮಾಡುವಾಗ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಇದು ಸುಮಾರು ಐದು ಅಡಿ ಎತ್ತರ, ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ ಅಗಲ ಮತ್ತು ಮುಕ್ಕಾಲು ಅಡಿ ದಪ್ಪವಿದ್ದು ತುರುಗಾಳಗದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮೂರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ವೀರರು ತಮ್ಮ ತುರುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವೀರಾವೇಶದಿಂದ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯದ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ವೀರರು ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶತ್ರುಗಳು ಬಿಟ್ಟಂತಹ ಬಾಣಗಳು ವೀರರ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟಿಕೊಂಡಿವೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಅವರು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿದು ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ತಮ್ಮ ತುರುಗಳನ್ನು ವಾಪಸ್ಸು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವೀರರನ್ನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವುದು ಹಾಗೂ ಮೂರನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವೀರರು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಅವನ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕಾಳಾಮುಖ ಪಂಥದ ಮುನಿ, ಚಾಮರ ಧಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಹಸುವಿನ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದಿವೆ.

ಈ ಶಾಸನದ ಒಂದು ಮತ್ತು ಮೂರನೇ ಹಂತದ ಎರಡು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೊಂದು ಸಾಲುಗಳ ಶಾಸನವಿದೆ. ಶಾಸನದ ಕಲ್ಲು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತೆಗೆಯುವಾಗ ಹಾರೆಯ ಏಟುಗಳಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿ ಬಿದ್ದಿವೆ ; ಜೊತೆಗೆ ಶಾಸನದ

---

1 L. D. Swamy Kannupillai : An Indian Ephemeries. A. D. 700 to 1799. Vol. IV p. 32.

2 Dr. P. B. Desai . History of Karnataka. Kannada Research Institute, Karnataka University, Dharwar:1970. P. 264.

ಅಕ್ಷರಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸವೆದು ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದರ ಪೂರ್ಣ ಪಾಠ ಕೊಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಕಣ್ಣು ನಕಲಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಪಾಠ ಕೊಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶಾಸನದ ಪಾಠ

೧. ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಮಸುಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಶ್ರೀ ಪ್ರಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪ

೨. ರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಭುಜಬಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ

೩. ....ಅಸಹಾಯ ಸೂರ ಕೊಂಗಿನರಸ........ ಸನಿ

೪. ವಾರ ಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗಮಲ್ಲ ಚಲದಂಕ ರಾಮ ಸತಿಪ್ಪಾರಿ

೫. ....ಶ್ರೀ ವೀರ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವ....ದ....ಸುಖಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ............ಣನೆ ಸುರಿಗೆ

೬. ಮವಿಲೆಣ್ಣಪ್ಪ ಸುಕ ಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂದ ಪ್ರಥ್ವಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ ಸಾರ್ಬರಿ ಸಂವತ್ಸರದ

೭. ಮಾರ್ಗ್ಗಸಿರ ಬ೧೦ . ಶ್ರೀಮದನಗ್ರಹಾರ ಕುಱುವಂಕದ ಕಾನ್ತಪ್ಪ........ಲಾಕಸಹಳ್ಳಿ ಮದನಗ್ರಹಾರ

೮. ದ....ಸಮಗ........ಹರಳದ ..... ೦ಗಳು....ಗಂಮಯ ....ದಗನಂನ್ನನು ಕು

೯. ವಂಕದ ತುರುಹರಿಯಲು ತಳಿತಿ........ವ........ದಿ....ಆ ಗಾವುಂಡನು

೧೦. ವ....ವರು....ಕಟಿಕಟ್ಟೆಗೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲವನವ ಕಟಿಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹೋದಾಗಲಿ ಬತ್ತಲೆಸಗಲತು

೧೧. ಚಂಮೋಜ

ಸಾರಾಂಶ

ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಲವನ್ನು ನಿಖರವಾಗಿ ತಿಳಿಸದೇ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಸಾರ್ಬರಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಮಾರ್ಗಸಿರ ಬ ೧೦ ಸ್ವಾಮಿ ಕಣ್ಣುಪಿಳ್ಳೆಯವರ ಪಂಚಾಂಗದ ಪ್ರಕಾರ ಶಕ ವರ್ಷ ೧೧೬೨ ಎಂದು, ಇದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೪೦ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೦ ಸೋಮವಾರಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ.[3]

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೪೦ರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳ ದೊರೆಯಾದ ಶ್ರೀ ವೀರ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಸಾಮಂತಾಧಿಕಾರಿ ಮವಿಲೆಣ್ಣಪ್ಪನ ಅಧಿಕಾರಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುವಂಕ ಅಗ್ರಹಾರದ ಕಾನ್ತಪ್ಪನಿಗೂ ಮತ್ತು ಲಾಕಸಹಳ್ಳಿ ಅಗ್ರಹಾರದವರಿಗೆ ಕಲಹವುಂಟಾಗಿ ಈ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಲಾಕಸಹಳ್ಳಿಯವರು ಕುರುವಂಕದ ತುರುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಗಾವುಂಡರು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ತುರುಗಳನ್ನು ವಾಪಸ್ಸು ಪಡೆದು ನಂತರ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಾಸನವು ಹೆಚ್ಚು ತ್ರುಟಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೀರರು ತುರುಗಾಳದಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿರುವ ವಿಷಯ ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ವೀರರು ಸತ್ತಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವೀರಗಲ್ಲನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ಚಂಮೋಜ.

ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಳಿಕಟ್ಟೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಂದಿದೆ. ಕಳಿಕಟ್ಟೆಯೆಂಬುದು ಬಾಣಾವರ ಹೋಬಳಿಯ ಈಗಿನ ಕಣಕಟ್ಟೆ. ಕಣಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೮೯೦ರ ಅರಕೆರೆ ಶಾಸನವು ಕಳಿಕಟ್ಟೆಯೆಂದು ಕರೆದಿದೆ.[4] ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧, ೧೨, ೧೩ ಮತ್ತು ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಕಳಿಕಟ್ಟೆಯು ನಗರೆ ಮುನ್ನೂರರ

---

3 L. D. Swamy Kannupillai : An Indian Ephemeries. A. D. 700 to 1799. Vol. VI. p. 83.

4 Epigraphia Carnatica, Vol. 15. Hassan Dist, Supplementary, M. H. Krishna.

ಮೊದಲ ಬಾಡವಾಗಿತ್ತು.[5] ಮಗರೆಯು ಸಿಂಧುಗೆರೆ ಮುನ್ನೂರರ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿತ್ತು. ಇದು ಈಗಿನ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಮಗರೆಯು ಈಗಿನ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ತಿಪಟೂರು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿತ್ತು.

(ಈ ಲೇಖನದ ಶಾಸನಗಳ ಪಡಿಯಚ್ಚು ತೆಗೆಯುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ನೀಡಿದ ಗೆಳೆಯ ಜೆ. ಟಿ. ಜಯರಾಮಯ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾಠ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ನೆರವು ನೀಡಿದ ಗುರುಗಳಾದ ಡಾ॥ ದೇವರಕೊಂಡಾ ರೆಡ್ಡಿಯವರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.)

5. Epigraphia Carnatica, Vol. 5. Arasikere, Inscription No. 48.